

СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ШКОЛЕ КАО ЧУВАР СРПСКОГ ДУХОВНОГ НАСЛЕЂА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ

Ана Стјеља

Удружење књижевника Србије
(*atavi@beotel.rs*)

Монографија *Српске православне школе у БиХ под аустро-угарском управом*,¹ чији је аутор професор Никола Матић (1908–1995)² представља покушај да се

¹ Ова монографија, објављена 2008. године у Београду, настала је на иницијативу сина професора Николе Матића, Константина Матића, који је пронашавши овај очев научни рад у рукопису, а притом тему сматрајући веома важном за историју српске просвете, одлучио да књигу објави као самиздат. О значају и квалитету овог научног истраживања говори и чињеница да су га, у време када је рад настао, еминентни професори Филозофског факултета у Београду оценили као одличан, с предлогом да се упути на докторску дисертацију. Треба истаћи и то да, с обзиром на то да је овај рад постхумно објављен, његов стил и језик осликавају време у коме је он настао а то је друга половина 20. века.

² Никола Матић рођен је у Модричи 1908. године. Дипломирао је 1935. године на Филозофском факултету у Београду. Свој професионални рад започео је 1936. године када је постављен за наставника тадашње Грађанске школе у Београду. Истовремено, радио је и као стручни сарадник на формирању огледних школа које су формиране у Београду и свим већим градо-

осветли један део историје српске просвете, и то кроз призму историјских, политичких те друштвених и културних прилика у Босни и Херцеговини друге половине 19. века. Овај рад је вишезначан јер, с једне стране, осветљава друштвено-историјске прилике које су владале у Босни и Херцеговини у другој половини 19. века, указујући на положај српског становништва, а с друге стране, показује на који начин се на том подручју развијало српско школство.

У уводу, аутор даје историјски приказ политичких те културно-просветних прилика у БиХ тога доба. Нарочито истиче тежак положај хришћанског становништва под османском влашћу. Период након 1850. године, сматра кључним за судбину Босне и Херцеговине, те њеног српског, православног становништва. Као једну од важних прекретница наводи отварање српских школа које су имале главну улогу у развоју српске просвете. На основу његовог истраживања, може се закључити да су српске православне школе биле својеврсни чувар духовног наслеђа Срба у Босни и Херцеговини.

вима широм Југославије. Након тога, радио је у Вишој педагошкој школи у Београду а управљао је и првим центром за ванредно студирање у Пожаревцу. Посебно се истакао у организовању ванредног студирања у Вишој педагошкој школи. Објавио је двадесетак радова из области педагошке науке. За свој рад добио је посебна признања. Одликован је од стране Президијума СФРЈ. Умро је у Београду 1995. године.

У овој књизи, аутор посебно наглашава утицај Србије на друштвене прилике Срба у БиХ, те рађање револуционарне свести како код Срба у Босни, тако и код Срба у Војводини. Такође, наглашава и улогу коју је Српска Православна Црква имала на подручју БиХ, те оснивање црквених општина као институција захваљујући којима су српске православне школе почеле да се отварају. Отварањем српских православних школа, уједно су се ширили православна вера, српски језик и култура, као главни постулати на којима почива српско духовно наслеђе и српски национални идентитет. У свом раду, професор Матић се такође осврће и на најзначајније фазе у развоју и организацији српских православних школа, дајући прецизне податке о школским институцијама, учитељима, училима, настави и школском програму. Из овога рада се несумњиво може видети у којој је мери српско становништво марило за школство и образовање, на који начин су се донирале школске институције, која је улога православног свештенства у извођењу наставе и креирању наставног програма.

Никола Матић у свом раду посебно наглашава националну компоненту, истичући чињеницу да су Срби, за разлику од других народа у БиХ, имали јасно утврђен циљ развоја педагогије, што само потврђује српску одлучност и спремност на савршавање. Користећи се литературом из ове области али и усме-

ним сведочењем оних који су били познаваоци прилика у српским православним школама у БиХ, Никола Матић је успео у намери да истакне један од значајних елемената друштвеног живота Срба у БиХ, друге половине 19. века, нарочито ако се има у виду улога коју школство игра у друштвеном и политичком животу једног народа. Народ је онолико успешан и напредан, колико је спреман да води рачуна о својој омладини и њеном образовању.

Ова монографска публикација може да послужи и као значајна литература за оне који се одлуче на истраживање овог, не мање важног дела српске историје, на простору Босне и Херцеговине друге половине 19. века. Кроз призму школства и образовања, те улоге коју је у том просветном развоју имала Српска Православна Црква, јасно се виде друштвене, политичке, религиозне и националне тенденције српског народа, што само потврђује да је тема којој је професор Матић пришао озбиљно, темељно је обрадивши, била вредна оваквог једног истраживања.

Из монографије *Српске православне школе у БиХ* иод аустријоујарском ујравом

... Да би се могла оценити важност српских православних школа у Босни и Херцеговини у оно мучно доба турског и аустријског робовања, потребно је најпре проговорити нешто о политичким и

културно-просветним приликама у Босни и Херцеговини. Доба када су се почеле отворати српске школе у већем броју, а то је друга половина 19. века, од пресудне је важности за судбину Босне и Херцеговине. Промене које су настале у Европи, па и у Отоманском царству, из темеља су пољуљале старо стање у Турској. Главне одлике тадашњег турског царства манифестовале су се у верском фанатизму, културној заосталости, верској распуштености њеног муслиманског становништва, неспособности чиновника, рђавој и подмитљивој управи и нездравом социјалном стању народа, а нарочито у ропској потчињености њеног хришћанског становништва. Турска је под притиском страних сила, а нешто и из властитог уверења, почела да преуређује управу, судство, војску и финансије и да признаје равноправност хришћана са муслиманима, макар и у принципу. Тако је дошло до објављивања реформи и побољшања стања хришћана у Турској.

Спровођење реформи ишло је врло тешко јер су се босански муслимани одупирали и најмањој промени која би дирала њихове старе обичаје, ограничавала самовољу и олакшавала стање хришћана. Њихов отпор је смањен походом Омер-паше на Босну (1850–1852) а за време тих сукоба нарочито су биле тешке прилике за хришћански народ у Босни и Херцеговини. Због тешких при-

лика, босански хришћани су 1850. године упутили молбу султану у којој су изнели своје жеље и потребе. Ова молба, као и многе друге, није имала успеха. Многобројне буне и покрети који се јављају тих година показују ново расположење и стање хришћана у БиХ.

Тих година, Србија почиње много да ради, нарочито на буђењу националних и револуционарних идеја код Срба у БиХ. У њој налазе уточиште и бивају врло радо примљени они Срби који су бегали испред турских зулума. Са свима њима, кнез Михајло, био је у тесним везама. Српска влада се у свом националном раду тада управља према програму *Начертанија* који је израдио Илија Гарашанин. У духу овог програма Гарашанин хвата везе са Босном и Херцегови-

ном, убрзо придобијајући за себе много повереника у овим крајевима који су већ радили на буђењу националне и револуционарне свести српског народа по упутствима из Србије. У ово доба појачане су везе босанских Срба и Срба из Војводине.

Рад Србије на буђењу националне свести и револуционарних идеја код Срба у БиХ био је нарочито активан за време Топал Осман-паше, босанског везира од 1861–1869 године. Он је увидео опасност која прети Отоманској царевини због ове пропаганде у Босни, а са којом се упознао још за време свога службовања у Београдској тврђави и зато је настојао да измири беговат са средишњом влашћу и придобије га за себе да би се лакше могао борити против српске пропаганде. У томе је и успео, одмах је приступио спровођењу реформи у БиХ и његовим доласком унутрашње прилике су се умногоме поправиле. Својом великом предусретљивошћу према муслиманима и вештом политиком према хришћанима, убрзо је привукао велике симпатије у БиХ и постао један од најугледнијих валија тога века. И Србима је тада било мало лакше јер је паша знао да им поклони много пажње у питањима где му се чинило да може попуштати. Ово попуштање турских власти долазило је, пре из неког страха од српске пропаганде, појачане нарочито за владе кнеза Михајла, него из наклоно-

сти према Србима. Срби су ово искористили, те су за његова времена ударили темељ новој православној цркви у Сарајеву (1863), отворили Богословију у Бањалуци (1866), основали духовну школу у манастиру Житомислић (1867) и појачали активност у раду на отварању српских православних основних школа.

Реформе су ипак измениле стање које је владало у БиХ пре 1850. године. Завођењем нове државне управе и њеног надзора, признавањем неких права хришћанима, макар и на хартији, некадашња обесправљена раја почела је добијати мало више живота. То се нарочито осетило у многим покретима на чијем челу су стајали српски синови, школовани у Србији и Аустрији. То је приметила и отоманска власт, али свесна да се у Европи прати сваки њен поступак према хришћанима, употребљавала је блаже мере против њих.

Поред великог интересовања Србије за прилике у БиХ, од 1849. године и Аустрија показује више интересовања за ове крајеве. Већ у јануару 1850. године Аустрија поново оснива свој конзулат, а после постепено успоставља конзулате, вицеконзулате и конзуларне агенције у Мостару, Ливну, Бањалуци, Бихаћу, Требињу, Тузли и Брчком.

У новим приликама које су настале после 1850. године највише користи су извукли хришћани по градовима. Нова управа донекле је завела ред у земљи и помагала

развој промета и трговине. Половином прошлог века трговина је углавном била у рукама Срба који су ускоро постали јак трговачки staleж и водили главну реч у јавном животу српскога народа. Окретни и способни у послу, а уз то и врло штедљиви, српски трговци тога доба врло су се обогатили и на тај начин су постали не само економски, него и политички чинилац у земљи, јер се у Турској, помоћу новца, све дало постићи. Са економским јачањем српског народа, почеле су се одмах поправљати и развијати просветне прилике. Не само већи градови, него и мање варошице, постајале су јака привредна и просветна средишта. Утицај трговаца као и занатлијског staleжа осетио се најпре у појачаном раду српских црквено-школских општина. У свим местима где их је било само неколико подизане су цркве и отворане школе.

Црквене, просветне и културне прилике у БиХ за време Турака биле су тешке. Османлије нису водиле бригу о општој народној просвети. Државних школа за опште образовање омладине, на народном језику уопште није било, стога, ни међу православним Србима није било писмених људи. Свештенство је било неуко, неписмено, или полуписмено, а уз то и незаштићено јер је наша јерархија била туђинска и мислила само на своје личне користи.

Са изменом политичких прилика, нарочито од Омер-пашиног

времена, почињу се мењати и црквено-просветне прилике. Да би уредила наставу у целом царству, отоманска влада 1869. године издаје *Школски закон*. Тим законом је одређено да наставни језик у свим школама буде турски, да учитељи у приватним и јавним зградама морају бити отомански поданици, да се у сваком селу оснује засебна школа за муслимане (мектеб) а засебно за друге вероисповести, да трошкове за издржавање тих школа сноси становништво, да је похађање школе обавезно и да приватне школе за свој рад морају имати писмену дозволу од отоманске власти. Овај закон је остао непримењен нарочито уколико се односио на хришћане. Отоманска влада није никада ни помислила да у смислу овога закона отвори основне школе за децу других вероисповести. С друге стране, народ друге вероисповести не би никада пристао да му деца уче на туђем језику. Зато је становништво других вероисповести у БиХ морало водити бригу о школовању своје деце и настојати да постигне оно што је држава требало да му пружи. Тако су у БиХ српске православне црквене општине приступале отварању својих основних школа са српским наставним језиком. Број ових школа је брзо порастао тако да је окупација затекла 56 српских православних школа у БиХ.

Одмах после окупације Босне и Херцеговине 1878. године наро-

ду БиХ је објављена прокламација којом је загарантована слобода живота, иметка, вере и обичаја. Међутим, то је било само обећање јер, још исте године, власт покушава да се меша у црквену управу, наређујући да се све седнице црквено-школских општина имају пријављивати властима. Тако је аустроугарска управа тежила да постепено сузбије рад оних просветних институција које су радиле у националном смислу. На првом месту, као опасан, показао се рад српских православних школа. Земаљска влада је интензивно радила на томе да тај рад омете, тако да број тих школа смањи, или бар да не допусти њихово множење.

Земаљска влада није одмах укинула српске школе, верујући да ће их постепено претворити у опште народне школе, тако што би их извесним повластицама приволела да примају и децу других конфесија. У том циљу, Земаљска влада, издала је и извесне наредбе. У прописима о оснивању нових школа предвиђено је да се у местима где нема добре конфесионалне школе подигне „комунална“ (државна) основна школа. За језик се уводи назив „босански земаљски језик“. Наређује се окружним и котарским властима да будним оком пазе на развој и напредак српских школа. Тако се 1879. године дописом тражи од српске православне општине у Брчком да скине са школе натпис „Српско народно училиште“ и да се стави нат-

пис латиницом „Учиона“. Овај захтев, српска православна црквена општина, одбила је с негодовањем. Не само у почетку, већ се овакви и слични случајеви појављују и доцније. „Године 1890. IV-6, котарски предстојник полицијски забрањује и не дозвољава да се ограда око цркве и школе обоји бојама српске заставе“, затим се продужује у истом правцу, уводи се немачки језик као облигатан наставни предмет, наређује се школским одборима да све закључке „који се тичу школских послова, нарочито школских књига и учила, као и да учитељске изборе предложи влади на одобрење. Настоји се свим силама да се српским школама наметну уцбеници које издаје Земаљска влада“.

У свим овим поступцима јасно се истицала тенденција аустроугарске управе и расположење према српским школама. Срби су увидели да морају водити тешку борбу. Већ 1893. године опуномоћени представници 24 општине предају заједничку представку босанској влади тражећи да могу слободно бирати учитеље. Влада није хтела ни да одговори на ову представку. Напротив, тиме је нерасположење према српским школама још више појачано. Школској деци одузимају се свеске са фотографијама српских свештеника, владара и песника, „строго се забрањује подизање или проширивање конфесионалних школа, без нарочитог одобрења Земаљске владе“. Ова се наредба 1895. године поштра-

ва, па се каже да ће, ако се овако шта догоди, лично бити одговоран „окожни предстојник и окожни школски надзорник“.

Срби су увидели да се оваквим поступцима владе доводи у питање опстанак српских православних школа у БиХ па су дошли до закључка да се без организоване борбе неће доћи до успеха. Зато, 5. новембра 1896. године 40 најугледнијих представника српског православног народа у БиХ предају царској дворској канцеларији *I Царски меморандум* у коме обавештавају цара да се црквено-школска аутономија, а са њом и вера, угрожавају, ометају верски обреди, скидају светитељске и историјске слике, омета прослава Св. Саве, забрањује употреба српског имена. Овим је отпочела дуготрајна борба за српску православну црквено-школску аутономију. На овај царски меморандум влада је одговорила репресивним мерама, прогонећи његове потписнике. Народне вође, видевши да морају истрајати у борби, одлуче да предају и *II Царски меморандум* 19. (31) марта 1897. године а затим и трећи 17. маја 1900. године који је предат цару у Бечу у аудијенцији од 17. маја 1901. године. Овога пута вођена је акција преко Србије и Русије, и после дужег преговарања постигнут је споразум. Тако је 3. јула (13 августа) 1905. године цар Фрањо Јосиф потписао Уредбу црквено-просветне управе српских православних епархија (митрополија) у Босни и Херцеговини. Ти-

ме је уједно завршена једна дуга и тешка борба за верска и просветна права Срба у БиХ.

Интересантно је овде истаћи чешку помоћ у борби за црквено-школску аутономију Босне и Херцеговине. Чешка национална штампа поздравила је буђење Босне и Херцеговине, у коме је словенску рубрику водио познати публициста и књижевник Јосиф Холечек, писац смеле књиге о Босни и Херцеговини под окупацијом. Тако су вође аутономног покрета биле у сталној преписци с Холечеком и слале му информације за *Народни лист* и за посланика Т. Г. Масарика, који ће у делегацијама да изнесе тужбе БиХ. Тако је Холечек пласирао те информације и у руској штампи. Ценећи ту помоћ, вође аутономног покрета приликом предаје тзв. патријаршијске споменице у Цариграду, сетили су се Чеха из Цариграда и упутили су захвално писмо Младочешком парламентарном клубу у Беч.

За све време црквено-просветне борбе па све до пред само доношење Црквено-просветне уредбе, Земаљска влада испољавала је непријатељско држање према српским православним школама. Такав њен став види се у издавању једне наредбе која тешко погађа српске школе. Наиме, та наредба је издата 1904. године и њоме се тражи од учитеља конфесионалних школа да за вршење своје учитељске службе морају имати нарочито одобрење Земаљске владе

„сертификат“. *Цершификаѿи* није било лако добити јер је требало приложити и сведочанство о коректном политичком и моралном владању, које су давале политичке власти. Тако се увек могао наћи разлог ако се некоме није хтело издати *цершификаѿи*, па кад неко добије *цершификаѿи* није га било тешко изгубити.

Добијањем Црквено-просветне уредбе српски православни народ у БиХ тиме је завршио дуготрајну борбу за своја верска и просветна права. Та борба са много јачим од себе, борба бесправне хришћанске раје са моћном Турском и Аустроугарском царевином довољан је доказ о чврстини и високој националној свести српског православног становништва у БиХ. У тој борби, као и у доцнијем раду на унапређивању српских школа, српски народ није жалио труда што су српске православне школе у БиХ достигле завидан број (126), а својим уређењем и организацијом уопште, као и постигнутим резултатима, предњачиле свим школама у БиХ.

Најстарији подаци о постојању српских православних школа у БиХ односе се на српску православну школу у Сарајеву. Постоји неки турски спис из 1594. године у коме се спомиње земљиште које је завештала нека Пава, кћи неког попа Раке, да би се ту направила кућа у којој ће становати свештеници који ће поучавати у „...Јеванђељу хришћанску дјецу...“. Претпоставља се

да је то била прва српска школа у БиХ. Међутим, први сигуран доказ о егзистенцији српске школе у Сарајеву потиче из 17. века. У једном списку сталних приложника зејтина цркви из 1682. године налази се Даскал Никола. Из тога произилази да је он стално настањен у Сарајеву, а где постоји сталан учитељ ту је негде морала постојати и школа. Та се претпоставка потврђује 1727. године. Из те године постоји једна белешка о школи где пише „...саградисмо кућу крај цркве поради скуле за децу...“. Да је школа постојала у Сарајеву и доцније, потврђују ове белешке: *...1747. године добависмо ми кметови за нашу школу једнога дјетонастѿавника рождена в Србији именов Самоило...* Од године 1800. па све до 1850. у клисарским рачунима помињу се имена учитеља који су у том раздобљу служили. Ове белешке су довољан доказ да је у Сарајеву врло рано постојала српска православна основна школа.

Не само да је од старина постојала српска православна школа у Сарајеву, већ је постојала и у другим местима. Међу најстарије српске школе спада школа у Ливну, која води своје порекло још од 1700. године. Сигуран податак о тој школи имамо 1820. године. „Син попа Јове, Станко, изучи од оца буквар, часловац, црквено појање и богослужење и оснује школу 1820. године у својој властитој кући, да би се деца свакоме корисном науку учила“. За српску школу у Мостару није позната тач-

на година. Зна се да је 1830. била смештена у кући Палавестре, у непосредној близини Митрополије. Неоспорно је да ова школа спада у ред најстаријих школа у БиХ. Мисли се да је 1819. године постојала српска школа и у Зворнику, уз владичанско седиште, јер се те године помиње „Училиште јуности зворничкој“, а годину дана пре тога, помиње се у Зворнику Тома „мађистар“. У клисарским рачунима српске православне цркве у Сарајеву, од 1836. године каже се да је дато „Даскалу“ из Зворника 5 гроша и 20 пара.

На основу најстаријих записа и других аката који се чувају у архиви српске црквене општине у Бањалуци, може се закључити да и српска основна школа у Бањалуци спада у ред најстаријих српских школа у БиХ. У поменутој архиви налази се један акт, на пергаменту, турски писана бујурулдија, који између осталог гласи: *„Христијански народ у Бањалуци, својом посредно управљеном молбом, затражио је дозвољење да једнога учитеља имају може. На молбу тој христјанској особља дозвољује се, да ради проучавања њихове младежи по њиховоме обичају учитеља имају моћу“*, Сарајево, 15. Шабана 1248. године (9. јунија 1832.). Ово је јасан доказ да је српска школа у Бањалуци постојала још 1832. године и то са дозволом, а неоспорно је да је још много раније постојала без дозволе. Године 1831. помиње се име Аврама Симића, бившег учитеља тузланског,

те је сигурно да је у то време постојала српска школа и у Тузли.

У архиви Српске православне црквене општине у Модричи налази се „облигација“, којом се, 23. априла 1841. године Христо Марковић обавезује да ће бити учитељ вароши Модриче. Погодио се са „кметовима“ да им учи децу и да обавља одговарајуће црквене дужности „њему подобна“ – за три године за 1500 гроша. Из ове „облигације“ види се, да је у Модричи постојала српска школа 1841. године. По уверавању старијих људи, Модрича је имала српску школу већ 1795. године. Тако је записано и у школском извештају за 1895/96. годину који садржи списак познатих учитеља. Исте године помиње се српска основна школа у Тешњу и у Високом. Око 1840. године јавља се у Високом први српски учитељ Јово Асливар Височанин, који је учио децу код своје куће.

Поред наведених, постојале су, врло рано, српске основне школе још и у другим местима Босне и Херцеговине као у Чајничу 1820. године, у Травнику 1882. године, у Грачаници 1830. године, у Обудовцу код Брчког 1832. године, у Бјељини 1838., у Брчком 1839., у Хргару код Бихаћа 1840. године. Мало доцније отворане су српске школе у свим већим местима у БиХ, тако да је у време окупације било 56 српских православних школа у БиХ.

Постоји један запис из кога се види да је још 1747. године у Са-

рајеву постојала и женска српска православна основна школа. Тај запис гласи: „*Стари даскал Ристић-фор ош мушки и јосиожа Евросија ош женски дјети остијају и на даље како еси било од ирије*“. Нема поузданих података о тој школи све до 1854. године. Те године спомиње се у једној признаници сарајевског учитеља Ђорђа Маргетића, да је у „новозаведеној женској школи учила дјевојчица Симе Самоуковића“, а прва учитељица те школе била је Мара Крчединац.

Осим ове школе, постојала је у Сарајеву од 1858. године још једна приватна женска српска основна школа Хаџи Стаке Скендерове. Стака је била ћерка једног трговца који се преселио из Пријепоља у Сарајево. Желела је да у Сарајеву отвори српску женску основну школу, да би тиме ударила темељ образовању женске православне деце. Помоћу једне добротворке остварила је своју жељу и отворила 1857. године женску основну школу на „Вароши“ у Сарајеву. Ова школа је брзо изашла на глас, те су је почела похађати и деца других вероисповести. И сâм босански валија Топал Осман-паша дао је своју девојчицу у ту школу. Према томе, Хаџи Стака Скендерова добро је стајала код отоманских власти, па чак од њих добијала и помоћ за школу. Две Енглескиње, Мис Аделине Павлија Ирби и њена пријатељица Мис Т. М. Мекензијева отвориле су 1866. године у Сарајеву Женску основну школу и Завод

за васпитање православних девојчица. Доцније је овај Завод обновљен и проширен. Састојао се из: 1) основне школе 2) из школе назване припрема за препарандију и 3) препарандија од 3 разреда. Овај завод издржавала је Мис Ирби и радио је у чисто српском духу. У њему се „српски мислило, српски осјећало, српски учило и српски говорило“. Ради тога га убрајамо у српске школе у БиХ.

Из изложеног се види да су прве српске школе у Босни и Херцеговини отворане у већим трговачким и занатлијским местима, међу богатим варошким становништвом, јер у прво време богат православни елеменат у БиХ био је малобројан, а за издржавање школа и учитеља потребна су материјална средства. Осим тога, види се да су српске школе рано отворене у местима у којима се налазе епархијска седишта, неоспорно, ради тога да се добије писмено свештенство. Ово нам је уједно јасан доказ да је српско православно становништво у БиХ радило у најтежим временима и уз највеће жртве на подизању просвете и културе а тиме и уједно на самоодбрани своје вере, имена и народности.

Одмах после окупације настају тешке прилике за српски народ и БиХ и за његове школе. Аустроугарска власт, као што смо напред истакли, није бирала средстава и начин, да онемогући развој, и уопште, опстанак српских школа. То тешко стање у развоју

и раду српских школа у БиХ под аустроугарском управом, трајало је све до 1905. године тј. до добијања Црквено-просветне уредбе. У то се најбоље можемо уверити из следећих података. Окупација 1878. године затекла је у Босни и Херцеговини 56 српских школа. По званичним подацима 1905/6. школске године било је 69 српских основних школа. Значи да је од 1905. године, од добијања Црквено-просветне уредбе, па до 1914. године за непуних 8 година отворено 57 српских школа у БиХ. Ови бројеви јасно доказују колико је аустроугарска управа ометала развитак српских школа у БиХ, а с друге стране показују чврстину, борбеност, велики морал и високу националну свест српског народа у Босни и Херцеговини.

Српску православну школу у БиХ 1914. год. имала су ова места у појединим епархијама: У епархији Дабробосанској: Блажуј, Биљешеве, Бусовача, Бугојно, Добрун, Доњи Вакуф, Борика, Густоваре, Глоговац, Гламоч, Илијаш, Језеро, Лијево, Мокро, Нишић, Пале, Сарајево, Соколац, Травник, Вардар Вакуф, Високо, Зеница, Чипулић, Милићи, Ман. Папраћа, Соколовци. У епархији Захумско-херцеговачкој: Бијело Поље, Биоград, Дужи, Добрићево, Доњи Поплат, Добрељи, Фоча, Гацко, Кифино Село, Коњиц, Љубушки, Љубиње, Мостар, Невесиње, Опличићи, Поцрње, Сливница, Столац, Стрићи, Требиње, Тријебањ, Заборак, За-

вала, Житомилић, Жупањак, Чајнички, Клепци, Брдо код Требиња, Врањска (срез Билеће). У епархији Зворничко-тузланској: Бијељина, Брчко, Бродац, Босански Шамац, Црквина, Градачац, Грачаница, Јасеница, Копривна, Козлук, Модрича, Милошевац, Обудовац, Озрен, Осјечани, Прибој, Пожарница, Тавна, Трбук, Милићи, Папрача, Тузла, Врањак, Зворник, Горњи Жабар. У епархији Бањалучко-бихаћкој: Бањалука, Бихаћ, Босанска Градишка, Босанска Крупа, Босанска Дубица, Босански Нови, Бачвани, Босански Петровац, Драгељи, Дервента, Дуго Поље, Двориште, Добрљин, Драксенић, Драговици, Дабар, Добој, Гомјеница, Гојаковац, Јошавка, Кукуље, Кључ, Лепеница, Магалајани, Међеђа, Моштаница, Међувође, Осине, Приједор, Прњавора, Палачковци, Прибинић, Појезна, Пуцари, Велика Рујишка, Ракелићи, Стапари, Стари Мајдан, Сански Мост, Слабиња, Турјак, Тешањ, Чађевица, Чечава, Липњак, Мирковац.

Објавом Првог светског рата, 28. јуна 1914. године, насилно су затворене све ове српске школе у БиХ а њихови учитељи, прогањани су и мучени на разне начине. Неколико месеци доцније, Велики управни и просветни савет поново се обратио Земаљској влади и замолио поновно отварање српских школа у Босни и Херцеговини. Земаљска влада донела је негативно решење по молби Главног просветног савета, мотивишући да је на-

става и васпитање у тим школама у таквом духу да га управа не може допустити, као ни рад учитеља, који је политички тако гравирани, да им се више не може поверити. Овога пута, Земаљска влада јавно је изразила своје мишљење које је имала увек на уму кад год су биле у питању српске школе. Отуда су потпуно јасни и сви они разни поступци и сметње, којима су биле изложене српске школе и српски учитељи у БиХ, као и деца и цео српски народ.

После ослобођења, Министарство просвете донело је одлуку „да се од 1. децембра 1919. године прогласе за јавне народне школе све српске вероисповедне школе у Краљевини СХС“. Тако су поново оживеле и српске школе у БиХ које су у тешким данима савесно вршиле свој задатак, васпитавајући генерације, које су новим поколењима оставиле најлепши и најсветлији пример како треба радити за народ. □

БИБЛИОДРАМА: ЈЕДИНСТВО ТЕЛА И ДУШЕ*

Бранислав Клушка
и Вјера Хубова

Данас је код многих западних хришћана све више присутно схватање да чисто интелектуалан приступ библијским текстовима није довољан. Отуда се развијају холистички приступи. Библиодрама је

један од таквих приступа у којем се стваралачки ангажују и тело и осећања како би се разумела библијска порука (Erlenwein 2002: 327). Овај чланак представља скроман покушај да се опише теорија библиодраме и њена примена на начин на који је то остварено у оквиру RE-CREATION радионица.

Библиодрама као холистички приступ читању Библије

Израз *библиодрама* се састоји од две грчке речи: „библион“ што значи књига, и „драма“ што значи деловање, извођење. Најпростије описана, библиодрама је облик глуме у којој се улоге узимају из библијских текстова. Али, то није само обична представа за публику. То је догађај у којем сами учесници доживљавају библијску поруку физички,

* Преведено са немачко-енглеског изворника: Branislav Kluska and Viera Hubová, „Bibliodrama: Einheit von Leib und Seele – Unity of Body and Soul“, in: Franz Feiner, Stanko Gerjolj, Robert Treadwell and Kurt Zisler (eds.), *RE-CREATION: Creating and Learning together through Social, Moral and Religious Education*, KPH Graz – TEOF UNI Ljubljana – LogoMedia-Verlag, Graz – Ljubljana 2011, 136–140.